

zolásánál az olvasó a kutatók pedagógiai elhivatottságát, a problémák belülről való kezelését érzékelheti. (Kivételként talán csak Bánfalvy Csaba és Bass László tanulmánya említhető.) A kutatás további eredményeivel, összefoglaló értékelésével és következtetéseivel kiegészülve a kutatócsoport munkája gazdagítja a gyógypedagógia, pedagógia, pszichológia, szociológia szakembereinek ismereteit, s gyakorlati segítséget nyújt az oktatásirányítás döntéseihez, a tanítók és tanárok napi munkájához, a pedagógusképzés és továbbképzés feladatainak kijelöléséhez. A "Nevelhetőség és általános iskola" mint kutatási beszámoló, példaként állhat bármely szakterület kutatói előtt.

Kotschy Beáta

SZEBENYI PÉTERNÉ—NYIRKOS TIBOR: A SZEMÉLYISÉGGÖZPONTÚ
VILÁGNÉZETI NEVELÉS MÓDSZEREI

Budapest, 1986. Tankönyvkiadó. 270 oldal

A könyv a világnézeti nevelés elméletét és követhető, jól bevált módszereit tárja fel és ajánlja a gyakorló pedagógusoknak. Nagy súlyt helyez a személyiség minden oldalú intenzív érintésére, az értékelésre, szabályozásra és az önnevelés kérdéseire. Az egyén világnézetének alakulását a személyiség más dimenzióival kölcsönhatásban, főként erkölcsi fejlődésével szinkronban mutatja be.

A szerzők az elmélet és gyakorlat dialektikus egységét érvényre juttatva a pedagógustársadalom majdnem minden rétege számára írnak, a 6—18 éves korú tanulók világnézetének fejlesztésére koncentrálnak. A javasolt módszerek zöme főként az általános és a szakközépiskolákban használhatók több tárgy oktatásában, de bizonyos módosításokkal eredményesen felhasználhatják valamennyi középfokú tanintézetben is.

A könyv minden olvasójának felfrissíti pedagógiai-metodikai műveltségét, vagyis nemcsak a pedagógusok, hanem a szülők is nagy haszonnal olvashatják.

A könyvben benne rejlik a világnézeti nevelés döntő elve, nevezetesen, hogy csakis eszmei, ideológiai eszközökkel, a személyiséget intenzíven és egészlegesen érintő, folyton korszerűsödő módszerekkel folyhat. Szebenyi Péterné és Nyirkos Tibor könyve mindvégig ezen a talajon állva kutatja a világnézeti nevelés iskoláinkban adott metodikai lehetőségeit.

A mű arra törekszik, hogy a nevelőmunka egészére és a növendékek teljes személyiségére tekintettel közvetítse a világnézeti-erkölcsi tartalmakat és módszereket. Abból a tudományos tényből indul ki, hogy a világnézet túlsúlyosan meghatározó szerepű a személyiségstruktúra szerveződésére, az egész társadalomhoz való általános viszonyára, tevékenységtípusaira. A szerzők dialektika iránti érzékenységét tanúsítja annak kifejtése, hogy a világnézet személyiségen belüli központi szerepe feltételezi kölcsönhatását a személyiség másfajta alapvető megnyilvánulásával; azaz nem áll ellentétben a személyiség más dimenzióival, mindennapi tevékenységével.

A szerzők nem rekednek meg annál a pedagógiai közhelynél, hogy a világnézeti nevelés minden pedagógus feladata, s a világnézeti általánosítások szükséges szintjének és tartalmának elérése minden tanítási óra nagyszerű lehetősége, hanem megmutatják azokat a módszereket, amelyeket iskolában és iskolán kívül egyaránt lehet alkalmazni.

A könyv meggyőzően kifejti, hogy a nevelés hatékonyságát nem lehet az oktatás háttérbe szorításával javítani, mivel a nevelés egyik legfőbb eszköze az oktatás. Ebből logikusan következik, hogy az ismeretek tartalmasabbá, lényegibbé tétele és az ismeretek eszközként kezelése az a járható út, amely az oktatás világnézeti hatékonyságát növelheti. Tehát szükség van a művelődési anyag tartalmi korszerűsítésére, de különösen szükség lenne azoknak az ismerettartományoknak a kijelölésére, amelyek a különböző tantárgyakat világnézeti általánosságai szemszögéből összekötik.

A mű állást foglal amellett is, hogy a szaktudás és a módszertani kultúra ugyanolyan rangú kérdések. A tartalom túlsúlyos determináló szerepéből kiindulva nem szabad a metodikai kérdéseket másodrendűeknek tekinteni. Sajnálatosnak tartja a középiskolák szaktárgyi törekvéseinek túlsúlyát a pedagógiai-metodikai megfontolásokkal szemben. Úgy látja, hogy többek között tartalom metafizikusan a forma — módszer fölé növesztéséből fakad a tantervi, tankönyvi anyag túlméretezettsége és az ismeretanyag olyan mértékű felhalmozása, amely már a tanulók többsége által elsajátíthatatlan. A magyarázatok, előadások, a kérdve kifejtő módszerek előtérbe nyomulása ugyanakkor nem kedvez az érdeklődés, az önállóság és a kreativitás kitontakozásának.

A világnézeti nevelés hatékonyságának növelése érdekében is célszerűbb lenne — bizonyítja a könyv — a képességfejlesztésre beállítódó oktató-nevelőmunka. A különböző tevékenységre való alkalmasság kiformálása viszont csakis a megfelelő tevékenység gyakorlásával lehetséges. Ezt a legszuggesztívebb magyarázat sem pótolja.

A tanítási órákat tehát jobban a tanulók tevékenységére kellene alapozni. Ily módon formálódhatnának megfelelő hatékonysággal olyan fontos értékei a személyiségnek, mint a pontosság, szorgalom, odaadás, reális önértékelés, munkaszeretet, lelkiismeretesség stb.

Az oktatási stílussal kapcsolatban találóan állapítják meg, hogy iskoláinkban olyannyira honos kérdve kifejtő módszer csak látszólagosan tesz lehetővé megbeszéléseket. Valójában a tanulók csak statisztálnak, mint Szókratész beszélgetőpartnerei, kiknek egy előkészített pályán kell eljutniuk egy előre adott gondolati konstrukcióhoz. A szerzők joggal kevésnek ítélik a tanulók önálló feladatmegoldásait és a tanulók közti vitát. Bár a könyv a megfelelő tanári magatartással külön fejezetben nem foglalkozik, mégis impliciten a javasolt módszerekben ez is megjelenik.

A könyv meggyőzően kifejti, hogy a személyiségközpontú világnézeti nevelés nem jelenti a közösségfejlesztési feladatok háttérbe szorítását. Ellenkezőleg. Mivel a személyiség lényege társadalmiságában és kollektivisták elkötelezettségében rejlik: e lényegre orientáló személyiségközpontúság másfelől a közösségfejlesztő tevékenység fontos formája.

A világnézeti fejlődés folyamatát vizsgálva a szerzők a permanens változásban három fő szakaszt különítenek el: a világnézet, világszemlélet és a világnézet szakaszát, amelyek kedvező esetben egymást követő fejlődési fokok is. Kifejtik, hogy az általános és a középiskolai tanulók esetében nem feltétlenül a világnézeti nevelés kudarca, ha még nem funkcionál a tevékenység-szabályozó rendszerbe álló világnézet.

A könyv nagy részét a világnézeti nevelés módszertani kérdéseinek feltárása teszi ki, és előremutató kutatási iránya az ismeretszerzésre orientált módszerkutatás túllépése.

Az ismeretszerző módszerek közül a szerzők azokat állítják a központba, amelyek a tanulókat a szűkebb környezetük alaposabb megismerésében segítik: az interjút és a riport készítését. Hangsúlyozzák, hogy az ily módon szerzett tapasztalatok feldolgozása sem merevítheti meg a világszemléletet. Arra figyelmeztetnek, hogy az ellentmondásokra épülő dialektikus gondolkodást alakítsuk ki, vagyis a személyiség értékstruktúrájának centrumába a világnézeti értékek kerüljenek, amit a konkrét helyzet gondos elemzésére építetten optimális hatékonyságra törekedve, hajlékonyan lehet elérni. A személyiség belső feltételeiből kiindulva az érdeklődést és a nyitottságot fejlesztő módszereket állítják a központba, nevezetesen a tesztvizsgálatokat, szituációelemzéseket, valamint a felméréseket. Emellett a fantáziát és a jövőtuda-

tot formáló, valamint az érzelmet, akaratot, időbeosztási érzéket fejlesztő módszerek is hangsúlyozott helyre kerülnek.

A könyv kiemelkedő értéke, hogy nagy műgonddal tárgyalja a tanulók tevékenységének formáit, mivel — ahogy ezt a szerzők írják — az ember a tevékenysége által válik azzá, ami. Ötféle tevékenységi típust különítenek el: 1. a tanulást, 2. a munkát, 3. a közéleti tevékenységet, 4. a pihenést, játékokot, sportot, 5. a mindennapi tevékenységeket. Nem feledkeznek meg arról sem, hogy a tanulók világnézetének fejlődésére a magatartásminták is hatnak. A szerzők kifejtik, hogy a gyermekekre legnagyobb hatással az élő vagy a fiktív példaképek vannak. A kialakított fontos világnézeti témakörök feldolgozásához óravázlatokat is javasol.

A munkában a világnézeti nevelés hallatlanul sok irányból történő megközelítését három sík tartja egységben: elméleti, metodikai és konkrét módszertani aspektus. A kifejtett itt-ott kissé nehézkesen szervülő gondolatok sem tudják feledtetni, hogy a könyv elméletileg megalapozott szisztémára, sokévi tapasztalatgyűjtésre és variációs kísérletsorozatokra épült. A pedagógiai valóság tényeiből építkezik és erre a valóságra kíván visszahatni. A pedagógiai valóság vizsgálatában példamutató, és a gyakorlatnak fontos elméleti és módszertani segítséget kínál.

Lázár Tibor

HÁBER JUDIT: PEDAGÓGUSOK ÉS ISKOLA

Budapest, 1986. Akadémiai Kiadó. 156 oldal

"A TÁRSADALOM LELKIISMERETE" — AVAGY PEDAGÓGIA ÉS SZOCIOLÓGIA 1968—1982

Pedagógiai könyvkiadásunkban — ki tudja miért — ritkán fordul elő, hogy egyetlen szerzőtől tanulmánykötet, az életmű jelentős szakaszát áttekintő, némiképp visszatekintő, összefoglaló gyűjtemény jelenjen meg. Ezúttal Háber Judit volt az a szerencsés, akinek munkásságáról az Akadémiai Kiadó úgy tárlta, hogy az 1968-tól 1982-ig terjedő pályaszakaszban született fontosabb tanulmányait egy 1986 végén megjelenő kötetben az érdeklődő olvasó elé tárja. Háber Judit szociológus. Egyike azon szakembereknek e népszerű szakmából, akinek munkássága szorosan összefonódott az iskolaüggyel, a pedagógiával. Ünvallomásnak, de egyben a szakma "történeti értékelésének" is tekint-